

Лідія Корсун, Нью-Йорк. Спеціально для «Час і Події»

Вона відбулася 5 та 6 листопада 2013 р., у

престижному Принстонському університетському клубі, на 43-й вулиці Мангеттена. В її підготовці та організації брали участь представники 12 інституцій та організацій Америки і Канади, багато добровольців. Програму конференції підготував «Центр відносин США-Україна».

Чому важливо говорити про Голодомор сьогодні?

Деякі враження про міжнародну конференцію з питань Голодомору у Нью-Йорку

Панорама аудиторії конференції в Принстон-клубі. Нью-Йорк, 5-6 листопада 2013 р.

Головний ведучий-розпорядник Конференції, голова «Центру відносин США-Україна» доктор Володимир Зарицький

Книжкова виставка про Голодомор-геноцид 1932-1933 рр. видань США України, Канади

Виставка ксерокопій перших газетних публікацій в Нью-Йорку про Голодомор – 1933

Заголовок книжкової виставки з питань Голодомору Українського Народного Союзу, США

Перша публікація про голод спеціально створеної газети «Ukrainian Weekly», 6 жовтня 1933 р.

Друга публікація «Ukrainian Weekly» про голод в Україні: протести українців Чикаго, 22 грудня 1933 р.

Британський журналіст Гарет Джонс вперше сповістив світ про голод у Росії (Совєтському Союзі), 31 березня 1933 р.

З впевненістю можна оцінити цей форум як найбільш масовий щодо кількості доповідачів (понад 50), як найбільш високопрофесійний (доповідали найсильніші дослідники цього питання зі семи країн світу), як бездоганно організований та добре обладнаний. Отже, міжнародна конференція, до честі її організаторів, витримала і міжнародний рівень стандартів.

Ось що розповів про мету та завдання цього форуму виконавчий директор протягом останніх 8 років «Центру відносин США-Україна» (організація створена 15 років тому) доктор Володимир Зарицький:

«Ми мали намір провести унікальну конференцію в тому сенсі, що вперше зібрали разом найкращих знавців з питання Голодомору-геноциду кількох країн: України, США, Канади, а також – представників з Польщі, Британії, Італії, Франції. Чому ми вважаємо, що вона унікальна, вирішальна? Тому що всі дослідники в останнє 20-річчя вже мали змогу опиратися на дані відкриті після 1991 року державних та спеціальних архівів (КГБ та аналогічних в низці інших країнах). Поряд зі споминами свідків цієї трагедії – це вже найбільш науково об'рунтовані до-

слідження. Всі доповіді записуємо і маємо намір видати окремим збірником. Принаймні, в електронному вигляді вони вже напевне будуть. Це буде величезна наукова база для подальших досліджень. А вже питання визнання Голодомору в Україні геноцидом відкриті. Як ви бачите, ця тема – одна з провідних на цій конференції. Отож, ми взяли на себе завдання відповісти тут протягом двох діб на цілу низку запитань: Чому відбувся Голодомор? Як? Де? Хто виконавці? Хто потерпілі? Скільки загинуло від голоду? Окрема сесія – Голодомор як геноцид. А також питання політично-економічних, культурних, соціально-психологічних умов Голодомору. Голодомор і медіа. Стан архівів. Голодомор: заперечення, непризнання. Вивчення Голодомору: майбутні виклики і підходи та ін. Наші гості не тільки доповідають. Жваві дискусії з кожної сесії ми вимушені переривати через дуже жорсткий ліміт часу».

Коли і де з'явилися перші публікації про голод в Україні?

У аудиторії, де відбувалася конференція, організовано дві величезні книжкові виставки з питань Голодомору: одна з

них – солідна підбірка книг, виданих Українським Народним Союзом, на другій – не менш вражаючій – книги різних видавництв України, США, Канади. Мене, як журналіста, особливо вразила організована УНС (відповідальна – Рома Лісович) виставка ксерокопій перших статей про Голодомор в американській пресі. Надзвичайно цікаві факти: відомий всій громаді США та Канади англомовний часопис «Ukrainian Weekly» був створений саме в 1933 році з тим, щоб подати перші відомості про голод в Україні для англомовних американців.

Перше його число вийшло 6 жовтня 1933 р., де був надрукований репортаж про протести українців метрополії Нью-Йорка проти голоду в Україні, спричиненого політиками більшовицької Москви. (Ксерокопія репортажу – на стенді). Друге число «Ukrainian Weekly» вийшло 22 грудня 1933р, в якому під заголовком «Червона юрба атакує українців» надруковано коротку інформацію Михайла Залізка, де йшлося про демонстрацію протесту проти політики Москви українців Чикаго у кількості 5 тисяч осіб, яку закидали камінням американські комуністи. А вперше правду про голод в Україні та інших районах Радянського Союзу надрукувала ліва єврейська газета «The Jewish Daily Forward» (редактор Гаррі Ганг) у 1933 році. Цю статтю передрукувала «Ukrainian Weekly», незважаючи на мовчання інших газет та протести американських комуністів, які ствер-

Померлі на вулицях. Із фотоархіву Гарета Джонса 1933 року

дживали, що це брехня. Тоді ж в одній із газет відомого медіа-магната Герста, який співчував лівим, але дав згоду на таку інформацію, також поміщений передрук із «Forward». А 16 квітня 1933 р. американська газета «New York Journal» помістила статтю «Towns of dead in Soviet» («Міста померлих у Совітах (Совєтському Союзі)») Такий ексклюзивний архівний матеріал можна було побачити та почитати лише тут, і в ці дні.

Організація – на високому рівні

У розкішно виданій брошурі конференції на тему: «Вимірюючи наслідки Голодомору» поміщена 2-денна програма її роботи, починаючи з 8 години ранку до 9-ї вечора, розписана похвилинно. Це 12 сесій (окремим тем), розрахованих на одну годину 10 хвилин кожна, включаючи двох-трьох доповідачів, та 7-10 хвилин дискусії. Кожну сесію вів інший модератор. Обідня перерва – лише 30 хвилин. А ще – довгі вечірні сесії 5 листопада в Українському музеї, а 6-го – завершальна в Українському інституті Америки. Темпи – космічні. Увага до листу українськомовних учасників та гостей – максимальна. Вони користувалися приймачами синхронного перекладу з англійської. Колишній співробітник радіо «Го-

Перший день конференції. Принстон-клуб. Нью-Йорк, 5 листопада 2013 р.

Другий день конференції, 6 листопада 2013 р.

Д-р Богдан Клід, Канада, і д-р Станіслав Кульчицький, Україна

Д-р Андреа Граціозі, Італія

Д-р Станіслав Кульчицький, Україна

Д-р Людмила Гриневич, Україна, Київ

Проф. Сергій Плохій, Гарвардський університет, США

Д-р Юрій Шаповал, Київ

лос Америки» Петро Фединський та Микола Григорян віртуозно здійснювали цей переклад.

Широко представлена підбірка друкованої продукції за тематикою конференції: тези або навіть доповіді в повному обсязі, додаткові матеріали за тематикою виступів.

рою продовжувачі славнозвісного Джеймса Мейса, які займаються тематикою українського Голодомору. Наприклад, Марк фон Гаген з Аризонського і Норман Ноймарк зі Стенфордського (Каліфорнія) університетів. Запам'ятався виступ Андрея Стуттафорда – журналіста Інтернет-газети «NationalReviewOnline» та Енн Епплебаум

журналістів, хто бачив на власні очі масову загибель селян, був першим, хто заявив, що голод в Україні був запланованим терором. Отже, геноцидом. Можливо, як реальний свідок, Гарет Джонс і поплатився життям у свої 30 років. А Нігель Коллі – той самий, хто у всесвітньовідомо-

значно мудрішим від Троцького. (Нині існує думка, що навпаки). Із Парижа прибув професор **Ніколас Вірс** – доповідач на сесії «Хто постраждав від Голодомору?»

Із «закордоння», порівняно зі Штатами, найбільше – 10 доповідачів – представила Україна. Це – науковці Національної Академії Наук, «Могилянки», Центру досліджень визвольних змагань. На суб'єктивний вибір згадаю лише деяких: піонерів у дослідженні цього питання – легендарних Станіслава Кульчицького та Юрія Шаповала, керівника Українського Центру дослідження Голодомору Людмилу Гриневич, професора «Могилянки» з курсу «Голодомори. Геноциди» Владислава Гриневича, відомих знавців розкритих не так давно архівів Володимира В'ятровича та Геннадія Івануценка з м. Сум та ін.

Із підігрітою зацікавленістю чекали виступу професора **Станіслава Кульчицького**. Його

Д-р Наталя Левчук, Україна, і д-р Олег Воловина, США

Олег Воловина пояснює схему підвищення смертності в Україні в 1932-1933 рр.

Володимир В'ятрович, Київ, та Геннадій Іванущенко, Україна, Суми

Голова СКУ Євген Чолій закликав продовжувати широку інформацію світового співтовариства про Голодомор-геноцид в Україні в 30-і роки

Всі одностайно відзначили високу організацію заходу в цілому та суворе дотримання дисципліни проведення, що дало змогу обійняти, здавалося, неможливе за обсягом. Завдячують цим жорсткому керівництву основного ведучого форуму Володимира Зарецького. Лиш одна заувага: для такої програми не вистачило ще одного дня для того, щоб мати більше можливості для дискусій.

Хто і про що: деякі доповіді та їхні автори

Нереально вмістити в короткому репортажі навіть тези основних найцікавіших доповідей та їхніх авторів. Та все ж називаємо, бодай, кілька з них – найвідоміших постійних дослідників цієї проблематики. В США – це українські американці, здебільшого, університетська професура з Гарварду – Любомир Гайда, Сергій Плохій, Григорій Грабович, Галина Грін, Олександр Мотиль (Рутгерс – університет), Оксана Шевель (Трафт – університет). Професори з Канади – Богдан Клід, Роман Сербин (між іншим, редактор книги, в якій 28 мовами надрукована стаття автора концепції «геноцид» Рафаеля Лемкіна «Радянський геноцид в Україні»), Френк Сисин, Ярослав Балан, Сергій Ціпка, Любомир Луцок, Ольга Андрієвська та ін. Показово, що і в наші дні є американці, певною мі-

Виступ Віктора Рудя на вечірній сесії в Українському музеї, 5 листопада

– колумніста газети «Вашингтон Пост», лауреата Пулітцерівської премії за книги «Історія ГУЛАГу» та «Залізна завіса», яка оголосила, що має намір писати книгу про Голодомор.

Від Британії виступав **Нігель Коллі**. Той самий, який допомагав своїй матері Маргарет Сіріол Коллі розшифрувати знайдені в 1990 році архіви її дядька, – нині всесвітньовідомого імені британського журналіста Гарета Джонса, який був свідком Голодомору в Україні в 1930-1933 роках. Україну відвідував двічі – в 30-му та 33-му роках (в Юзівці колись три роки працювала його мати). Окрім написаної ще тоді книги збереглися його щоденники, газети, унікальний фотоархів – свідчення трагедії.

Гарет Джонс першим на весь голос заявив світу про Голодомор, був першим із

му документальному фільмі (2008) Сергія Буковського «Живи» («Гран-прі, Женева – 2009») був одним із його героїв: зачитував уривки зі щоденників свого двоюрідного дядька Гарета Джонса. Окрім доповіді, в якій

Нігель Коллі охарактеризував перші відгуки світової преси на ситуацію в СРСР в 30-і роки та тодішню реакцію на них, був незмінним учасником усіх сесій, став СВОЇМ в українському середовищі цього наукового форуму. Особливо після демонстрації в Українському музеї уривків із цього фільму.

Польщу представляли асистент професора **Роберт Кушнірц** та директор Польсько-українсько-американського інституту **Ян П'єкло**. Вони мали доступ до архівів польських дипломатів 30-х років. З Італії завітав професор Неапольського університету **Андреа Граціозі**, який виступив на сесії «Як відбувався Голодомор?» Між іншим, цікаві дисонансні речі прозвучали з його уст. Наприклад, оцінюючи «хитрому-дру» політику Сталіна в ті часи, назвав його

вважають найбільш авторитетним вченим серед українських дослідників Голодомору, цікавим ще й тим, що він пройшов трансформацію своїх поглядів від учасника ще радянських комісій, що мали на меті приховувати будь-яку інформацію про Голодомор (заборона слова «голод» стосовно голоду 1932-1933 рр. у СРСР трималася до грудня 1987 р.) до радикальних, основаних на документах, висновків про Голодомор, який став геноцидом для українського селянства насамперед. Про це йдеться в його доповіді «Голодомор 1932-1933 рр.: як і чому?» Він доводить, що, передусім, політичне тло більшовицької влади, волюнтаризм Сталіна, його мотиви, його персональні вказівки, зокрема, в прийнятті рішення Політбюро (про конкретні йдеться), відповідають на питання «Як?» Автор доповіді дискутує з іншими авторами дослідниками, зокрема, з Р. Девісом та С. Віткрофтом – авторами англійської монографії «Роки Голоду», роблячи висновок: «...цілеспрямоване і холоднокривне нищення мільйонів селян, яке заслуговує на правову оцінку як геноцид, відбувалося і в Україні, і в Росії». Повний варіант 14-сторінкової доповіді С. Кульчицького в достатній кількості був представлений на інформаційно-

Євгенія Сакевич-Даллас – почесний гість конференції. Лос-Анджелес, США

У центрі – Євгенія Сакевич-Даллас – автор і героїня фільму «Свідок Женя», щойно нагороджена Грамотою-подякою від УККА за мужність та витривалість у роки Голодомору

Свій серед своїх: Нігель Келлі (другий справа) – активний популяризатор архівів Гарета Джонса, герой фільму «Живи», доповідач на конференції. Зліва направо: автор (Київ – Нью-Йорк), проф. Роман Сербин (Торонто), голова Комітету Голодомору провінції Мантоба Ірина Балан (Вінніпег), Нігель Келлі (Британія), Голова комітету Канади з досліджень Голодомору Валентина Курілів (Торонто)

Вечірня сесія в Українському інституті Америки: вечір пам'яті до 80-річчя Голодомору. Вечір веде Тамара Олексій (за трибуною). В президії – Євген Чолій, Стефан Романів, Михайло Савків, Ян П'єкло

му столі форуму. Об'рунтовані конкретними документами, глибокі авторські висновки читаються з великим інтересом. Навіть тими, хто не вважає себе шанувальником наукової літератури.

Зі зацікавленням вислухали і доповідь науковця Інституту історії України НАН України, автора представленої на конференції 3-томної (планується видати ще 9 книг) «Хроніки колективізації Голодомору в Україні. 1927-1933» Людмили Гриневич. Вона об'рунтувала тезу про радянську голодотворну політику (faminegenis) як основну причину Голодомору 1932-1933 рр. Це політика, за якої їжа використовувалася в Україні, як зброя, а голод як «ефективний» спосіб нищення частини її «проблемного» населення. Термін «голодотворна політика» запровадили в наукову термінологію іноземні вчені. Науковець закликала підтримати коштами видання «Хроніки...», над якою працює вже 4 роки з пристрасною творчою обдарованою людиною. Вона переконана, що заплановані 12 книг багато ілюстрованої документальної «Хроніки...» – це живий пам'ятник нашим предкам – жертвам тих страшних років. Гаряче підтримую цю позицію: найкращий і вічний пам'ятник не з мертвого граніту і бронзи, а книги, збірники документів, наукові дослідження, музеї, фільми, сподади, Книги пам'яті з конкретними прізвищами. Створені і збережені навечно. Є ідея Українського центру дослідження Голодомору перевести «Хроніку...» в електронний варіант.

Порівняно молодий дослідник з України, добре відомий громадам США, зокрема, в Чикаго, Володимир В'ятрович – нині науковий співробітник «Могилянки», громадський діяч, Голова Вченої ради Центру досліджень визвольних змагань, цікавий уже тим, що протягом майже 4-х років був директором архівів Служби безпеки України, включно до зміни влади в 2010 р. У будь-яких аудиторіях, зокрема, і в цій – науковій – його розповіді про закриті до 2008 року архіви, передусім, на тему Голодомору викликають підвищений інтерес.

Його колега Геннадій Івануценко – історик-дослідник Голодомору, член Спільки архівістів, член Вченої ради Центру дослідження визвольного руху (Львів), за завданням якого перебуває нині в громадах США та Канади, по-своєму теж легендарна особистість. У 2005-2005 рр. він очолював Державні архіви Сумської області і, як пристрасний, ефективний дослідник та редактор, зумів видати унікальні для обласного рівня збірники документів: «Українське відродження 1917-1920 рр. на Сумщині», «Повстанський рух 1917-1920 рр. на Сумщині», два томи «ОУН-УПА на Сумщині», «Дисиденти Сумщини». Звичайно, уже в грудні 2010 р. його незаконно звільнили без особливих церемоній, призначивши нового директора – члена Партії регіонів... Дослідницьку роботу продовжує як член Вченої ради Центру досліджень визвольних змагань та керівник цифрового проекту «Сумський історичний портал». Виступ Г. Івануценка слухали з великою увагою, зокрема, його аналіз архівних книг обліку смертей у роки Голодомору на Сумщині, буквально по районах, а то і селищах. А вже Сумський архів – єдиний, який оцифрував усі 57 тисяч (!!!) актових записів про смерть селян області від Голодомору 1932-1933 рр. Це був найпереконливіший конкретний матеріал.

Із доповідачів з Канади особисту увагу привернула доповідь Сергія Ціпка (Університет Альберти) своєю тематикою: «Преса Канади 20-х-30-х рр. про колективізацію, індустріалізацію та голод в Україні». Його виступ доповнив конкретними надзвичайно цікавими прикладами професор Ярослав Балан. Виявляється, тоді в канадській пресі було дуже багато повідомлень різного обсягу про все, що діялось. Тому що з Канади в СРСР було багато і журналістів, і інженерів, і бізнесменів, які писали, що бачили. Одні бачили те, що їм показували, й їхні описи були позитивними (мовляв, будується нова цивілізація, то не без недоліків і труднощів). Інші розповідали правду про голод, який бачили. Але це заперечувалося першими. А ще були листи до «Українських вістей» від членів української громади, які якимось чином дізнавалися правду про голод. Отримувала відомості про голод і членна громада німецьких менонітів (до речі, яка існує і донині, і з якою наша громада у Вінніпезі налагодила

контакт та спільні інтереси в питанні увічнення жертв Голодомору від імені дітей батьків, які були його свідками). Меноніти емігрували в Канаду зі Сходу України, де залишилися їхні далекі родичі чи сусіди, і контакти з якими було трохи легше підтримувати. Але загалом не знав, кому вірити. В головах була повна плутанина через постійну і зовнішню переконливу дезінформацію, яка була результатом успішної радянської пропаганди.

Якщо автори колосального за обсягом та докладними зусиллями дослідження щоденної канадської преси тих часів зуміють його закінчити та узагальнити так, як мені розповів професор Балан – це буде величезний внесок, доповнення до цієї тематики. А канадці знають, як їхня країна реагувала тоді на це страшне лихо, повна правда про яке так довго була невідома через тодішні фальсифікації.

Бажаємо дослідникам Ярославу Балану, Сергієві Ціпку та команді їхніх помічників успіху у виданні такої анотованої бібліографії та перекладі її українською. Невпинна багаторічна праця українсько-американської професури та вчених над тематикою Голодомору – лиш один із прикладів заслуг перед Батьківщиною повоєнного покоління українських іммігрантів у США та Канаді.

***

У виїзній вечірній (або, скоріше, нічній) сесії-конференції 5 листопада, що відбулася в Українському музеї, на 6-й вулиці Мангеттена, виступали ветерани – піонери-дослідники Голодомору та демонстрували, як уже згадувалося, фільм Сергія Буківського «Живі», основна частина якого – спогади українських селян, наших сучасників, свідків Голодомору 30-х. Зокрема, виступили Голова Союзу Українок Америки Мар'яна Заяць (організація СУА була однією з найактивніших в підтримці руху української Америки за правду про Голодомор в Україні) та ветеран компанії про розповсюдження правди про Голодомор серед американських англомовних медіа – юрист, випускник Гарварду Віктор Рудь. Його виступ привернув увагу майстерністю володіння усним словом без папірця, переконливістю приведених фактів та власної позиції, чітких радикальних поглядів. Зокрема, не шкодує Америку за мовчання її медіа з 30-х до 80-х років щодо Голодомору та її непереконливий менталітет, коли часто для її американців (навіть безграмотний приклад зі сайту Державного департаменту) до цього часу немає різниці між «Раша» та «Совет Юніон». А також немає різниці, якою є Україна поряд з північним сусідом. Його виступ на прохання організаторів мав би бути спогадом про зроблене ним у 80-і роки.

У 1986 році він спробував розповсюдити правду про Голодомор серед американських медіа. На простому рівні його візити сприймали з готовністю, у верхніх колах – гальмували. Тоді він написав статтю «Spiking the Ukrainian Famine, Again», надрукував у «National Review», відгуки на матеріал порушили «табу» на цю інформацію. Принаймні, деякі телепрограми показали канадський фільм «Жива Скорботи». Копію статті за 1986 рік пан Рудь розповсюдив серед учасників, а у своєму виступі (як він сам це прокоментував в нашій розмові) розповів про Україну та її роль не для українців, а тих кількох прихильних до нас американців, які були в залі. «Україна, – сказав він, – ключова частина політики Америки і взагалі питання безпеки Західних держав тоді і тепер. Ось чому до цього часу Путін має око на Україну». Доповідач нагадав ще один, м'яко кажучи, не найкращий приклад толерантної до Сталіна американської політики: саме в розпал Голоду-33 Америка визнала Радянський Союз...

Уже після конференції він знову пише нову статтю. В його архівах щемно написаний політично-публіцистичний твір «Плюс один» (можливо, надрукуємо його в нашому часописі), мотивом написання якого був досвід його батька з Полтавщини – свідка Голодомору. Тут, у ситій Америці, 90-річного батька знову заповонив-повторився весь жах тих людодійських днів. І він втік у прямому розумінні слова з хати... ніби від тих страхіть. Очевидно, цей досвід, коли пан Віктор, доглядаючи батька, пережив разом з ним рецидив Голодомору, спонукали і написати цей твір і виступити з різкою реплікою під час однієї з дискусій в основній залі. Дискусію бурхливо підтри-

мала аудиторія: «Ви кажете – «повмирили або загинули від голоду». Ні, це не так. Їх замордували, коли реєстрували до крихти всю їжу. Це – геноцид!»

Дискусії...

Лише про одну з них. Найбільшу викликала відповідь на питання «Скільки?» А спонукали до дискусії основні доповідачі сесії¹ б: «Скільки постраждало від Голодомору?» Це – демограф Наталя Левчук – ст. дослідник Академії наук України, пов'язана з роботою в Гарварді над Атласом Голодомору та професор університету Північної Кароліни, засновник та директор Інституту досліджень Голодомору в США – Олег Воловина. Їхні дослідження базувалося на офіційних джерелах, що надійшли до Києва та Москви. Вони запропонували аудиторії зливу схем та таблиць, які мало що дали до розуміння. Одразу виникає питання: адже не всі ті, що загинули, потрапили в Книгу актів громадянського стану. Потім: навмисне не вписували. Як можна всьому, що творилося в тому гололопаді (17 смертей за хвилину) вірити? А ще враховувалося результати перепису населення 1937 року (хоч відомо науковцям, що близько 300 тисяч засланих в тюрми та гулагівців переселено на Україну після Голодомору, щоб поповнити кількість населення). Тим паче, згідно з їхніми дослідженнями, за період з 1927 р. включно по 1934 р. загинуло приблизно 3,9-4,5 мільйона осіб. Ще будуть вивчати дані по Росії і потім порівнювати. Ця цифра викликала жваві кулуарні й офіційні дискусії. Запитала основного експерта – професора Станіслава Кульчицького – «Чи можу я цю цифру сповістити своїм читачам?» і почула – «Можна»... А ось головний організатор та знавець наукової аудиторії Володимир Зарицький сказав: середнє між 4,5 млн. та 7-10 млн. Прихильники останньої цифри наполягають, що варто лише прислухатися до свідчень та Книг пам'яті... А доповідачі сказали, що питання ще відкрите...

Отож, чому потрібно продовжувати розмови про Голодомор сьогодні?

За інформацією Станіслава Кульчицького, кількість праць про український Голодомор вже перевищує 20 тисяч назв (!!!). То чи потрібно ще додати 50 узагальнених лімітно скорочених нью-йоркських доповідей? При цьому витратити неабиякі кошти на проведення цього форуму? А це ж у жовтні, в Торонто, відбулася теж 2-денна аналогічна конференція, а в Києві – 18-20 листопада ц. р. Чи не забагато розмов? На це питання відповіла в інтерв'ю учасник конференції Людмила Гриневич. Вона підтвердила, що це питання їм – історикам – ставлять неодноразово. Пристрасний науковець та популяризатор, вона емоційно та переконано відповідає: «Це тільки зовнішні сприйняття, що забагато, бо протягом більше, ніж півстоліття про це мовчали. І раптом – бурхливий водоспад... А ми повинні про це говорити для того, щоб: перше – віддати данину пам'яті загиблим (замордованим) голодом. Друге – доводити світу, що голод – це порушення прав людини (права на життя). І якщо сьогодні в світі голодує 800 млн. людей, то ми мусимо говорити про наш гіркий історичний досвід для того, щоб, враховуючи його, ми не допустили такого в нинішніх умовах. Сьогодні юристи намагаються впровадити в міжнародне право термін «відповідальність за голодотворну політику». Причому, уряд має нести відповідальність навіть за голод, викликаний природними катастрофами. І третє: ми доводимо, що Голодомор в Україні – це результат тоталітарного режиму, якого ми не можемо допустити в себе і боротися за дійсний, а не декларований демократичний устрій, в якому все було би прозоро і відкрито. А ще нагадати нашим людям в Україні, якщо ми самі не будемо будувати демократичне суспільство, не буде контролю і тиску на владу з нашого боку, то можемо спровокувати те, що відбулося колись. Коли влада була безвідповідальна і безкарна».

Що ж, аргументи пані Гриневич переконливі та надзвичайно актуальні.

Вечір пам'яті до 80-річчя Голодомору як складова конференції

Завершальна частина конференції логічно щодо змісту закінчилася в стінах

Українського Інституту Америки, що на 79-й вулиці Мангеттена. Там відбулася поминальна частина програми, яку ініціював Український Конгресовий Комітет Америки, а проходила її президент УККА Тамара Олександрівна. Вона ж – автор ідеї «Вечора пам'яті» та її втілення. Короткі виступи з приводу 80-ї річниці Голодомору висловили президент СКУ Євген Чолій, секретар СКУ та голова Міжнародного Комітету з Голодомору Стефан Романів, голова Крайового комітету США з Голодомору Михайло Савків, президент Інституту польсько-американсько-українських відносин Ян П'єкло.

Прозвучав заклик до істориків, студентів, журналістів – доносити і далі до світового співтовариства ПРАВДУ про український Голодомор. Боротьба за правду продовжується. Боротьба за прийняття ООН резолюції про визнання Голодомору геноцидом.

Очільники світового українства висловили велику подяку всім організаторам конференції, зокрема, Володимирові Зарицькому, а також – учасникам.

Документально-художню частину програми Вечора пам'яті виконала група молоді зі свічками в руках. Вони по черзі зачитували імена конкретних загиблих від голоду з Книги Пам'яті села Городище, Дніпропетровської обл., де загинуло 180 осіб: ім'я, прізвище, вік... Омелян Дегтяренко – 99 років... Дульсінея Дегтяренко – 1 рік... Марія Тримба – 6 років... Володимир Турченко – 1 рік... Надзвичайно емоційно зворушливі хвилини. Хвилини пам'яті...

Присутній тут голова СКУ Євген Чолій скористався присутністю учасників конференції, яких СКУ нагородив, а він вручив медаль св. Володимира Великого судді Богданові Футею (США) та відомому дослідникові Голодомору д-ру Романові Сербину (Канада). Цієї нагороди вони були удостоєні на знак визнання значного внеску в розвиток української громади в діаспорі та в Україні, а зокрема, в справі інформування про Голодомор.

А УККА нагородив спеціальною Грамотою визнання мужності та витривалості в часи перенесеного Голодомору в Україні кількох його свідків з метрополії Нью-Йорка: Олександра Северина, Надію Северин, Любов Коваль, Наталію Шевчук, Марію Хлібкевич та почесну гостю конференції з Лос-Анджелеса Євгенію Сакевич-Даллас.

Євгенія Даллас – унікальна особистість – інтелектуалка, художньо обдарована. У свої 88 років від дзвінка до дзвінка відбула два дні конференції, мала коротенький виступ та дала інтерв'ю. Вона привезла документальний фільм про Голодомор, автором ідеї якого та головною дієюю особою якого є вона сама. Назвала фільм просто – «Свідок Женя». У 5-ти річній віці Женя пережила Голодомор, який яскраво пам'ятає. Років п'ять тому вона поїхала в Україну, побувала на малій батьківщині (у Миколаївській обл.), побачила відзнятий кінокамерою весь шлях, який пройшла в дитинстві. Обдарована артистичним талантом, щемно, хвилююче передала переживання – тодішні і теперішні, розповідаючи свою історію, яка звучить за кадром. Це історія дівчинки, яка є свідком геноциду та тиранії в Україні 1932-1933 рр., яка прожила п'ять життів у п'яти країнах і залишилася прекрасною леді-українкою. Написала на обкладинці фільму: «Я врятувалася. Я – художниця. Я – автор. Я – американська громадянка» (www.eugeniadallas.com). Документальний з елементами художнього відтворення, зроблений у Києві, фільм заслуговує міжнародної премії та нашої – всіх учасників конференції в Нью-Йорка – подяки, шанування, захоплення. Так наукові розвідки форуму підтверджувалися прикладами конкретних людських життєписів.

***

Громада Нью-Йорка вшанувати пам'ять жертв Голодомору панахидою у Катедрі Святого Патрика, 23 листопада 2013 р.

Україна пам'ятає. Світ визнає. А організатори наукового форуму ще довго працюватимуть над оформленням підсумків та електронного варіанту сценарію. І, можливо, виданням друкованого збірника, що було б найбажаніше.

Фото автора, Олександра Балабана / Центр відносин США-Україна, Гані Криль-Пизур / Український музей